

REMINIŲ LIETUVIŲ KALBOS ANTRININKIŲ SAKINIO DALIŲ PERTEIKIMAS NORVEGŲ KALBOJE

Aurelija Griškevičienė

Skandinavistikos centras
Filologijos fakultetas
Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius, Lietuva
Tel. +3705 268 7235
El. paštas: aurelijam@takas.lt

1. Įvadinės pastabos

Daugumos pasaulio kalbų sakinio struktūrą lemia sakinio dalių pozicija sakinyje, sakinio informacinė struktūra (žinoma informacija, t. y. tema, eina sakinio pradžioje, o nauja, arba aktuali, sakinio informacija, t. y. rema, eina sakinio pabaigoje) bei kirtis (nekirčiuotos sakinio dalys pasakomos anksčiau nei tos pačios kirčiuotos sakinio dalys) (Faarlund et al. 1997, 855). Kai kurie mokslininkai mano, kad galinės remos principą (*the principle of the end-focus*) galima (arba beveik galima) laikyti kalbų universalija (Leech G. N. 1983, *The Principles of Pragmatics*. London. P. 65 [cit. iš Dušková 1985, 128]). Galinės remos principas nesunkiai išlaikomas lietuvių kalboje (žr. Ambrazas 1997a, 648–651) ir kitose sintetinėse kalbose, kur į sakinio pabaigą dažniausiai galima nukelti bet kurią sakinio dalį¹. Tuo tarpu norvegų kalboje, kaip ir kitose analitinėse kalbose, kur žodžių tvarka fiksuota, būtinos kitos aktualiosios skaidos raiškos priemonės – remaini nukelti kuo toliau sakinio pabaigos link vartojamos įvairios sintaksinės konstrukcijos (lūžis, pristatomoji konstrukcija, sakinio dalies išskėlimas), morfologinės priemonės (pvz., žymimoji ir nežymimoji forma), leksika (tam tikri prieveiksmiai, dalelytės) ir kt.²

¹ Apie lietuvių kalbos aktualiąją skaidą žr. Girdenienė 1971; apie lietuvių kalbos atributinio žodžių junginio narių tvarką žr. Girdenienė 1981; apie lietuvių kalbos temos ir remos raišką, sudėtinę temą žr. Valeckienė 1998, 89–100; apie aktualiąją skaidą lietuvių ir anglų kalbose žr. Valeika 1974.

² Apie norvegų kalbos lūžio konstrukciją žr. Faarlund et al. 1997, 1088–1093, Faarlund 1992, 70–73, Vassenden 1993, 145–147, Golden et al. 1998, 169–170; apie norvegų kalbos lūžio konstrukcijos atitikmenis lietuvių kalboje žr. Griškevičienė 2002; apie pristatomąją konstrukciją žr. Faarlund et al. 1997, 827–837, 1093–1095, Faarlund 1992, 45–49, Golden et al. 1998, 164–165; apie norvegų kalbos pristatomosios konstrukcijos atitikmenis lietuvių kalboje žr. Griškevičienė 2003; apie sakinio dalies išskėlimą žr. Faarlund et al. 904–914, Faarlund 1992, 120–125, 133–134, Golden et al. 1998, 169; apie žymimosios ir nežymimosios formos vaidmenį perduodant žinomą ir aktualią informaciją žr. Faarlund et al. 1997, 282–313, Rønhovd 1993, 35–38, Golden et al. 1998, 36–38; apie akcentuojamuosius prieveiksnius žr. Faarlund et al. 1997, 915–920, Golden et al. 1998, 171–172. Išsamesnių norvegų kalbos remos tyrimų nėra.

Minėtosios aktualiosios skaidos perteikimo priemonės dažniausiai gramatikose nagrinėjamos kiekviena atskirai. Tuo tarpu įvairių kalbų tekstų gretinamaisiais tyrimais galima išryškinti ir retesnius, gramatikose neaprašytus, tačiau kalbose vartojamus aktualiosios skaidos komponentų temas ir remos perteikimo būdus skirtingos struktūros kalbose. Jau aprašyta, kaip norvegų kalboje perteikiamas lietuvių kalbos reminis veiksnys ir tarinys (žr. Griškevičienė 2008), o šio straipsnio tikslas – pratęsiant minėtąjį tyrimą, išnagrinėti reminių lietuvių kalbos antrininkių sakinio dalių (papildinio ir aplinkybės) perteikimo norvegų kalboje variantus. Šiame straipsnyje nagrinėjama medžiaga, surinkta iš R. Granausko apysakos „Gyvenimas po klevu“ (vienintelio į norvegų kalbą išversto prozos kūrinio) ir jos vertimo į norvegų kalbą³. Kadangi tyrimo empirinė medžiaga – grožinis literatūros kūrinys ir jo vertimas, šiame straipsnyje atkreipiamas dėmesys į praktinę vertimo problemą – netikslumus, susijusius su reminių antrininkių sakinio dalių interpretavimu ir jų perteikimu vertime į norvegų kalbą.

2. Aktualios informacijos perteikimas papildiniu

2.1. Pagal sakinio dalių išsidėstymą norvegų kalba nuosekli, svarbiausių sakinio dalių išsidėstymo modelis yra SVO pvz., *Eva leser ei bok ~ Eva skaito knygą*. Tiesioginiame norvegų kalbos sakinyje antrąją sakinio poziciją užima tariniu einantis veiksmožodis, prieš jį gali eiti tik viena sakinio dalis (vadinamoji „V2-taisyklė“). Įprasta norvegų kalbos papildinio pozicija sakinyje – po tarinio, o jei tarinys sudėtinis – po veiksmožodžio nekaitomosios formos⁴. Šioje pozicijoje vartojamas ir tiesioginis, ir netiesioginis papildinys. Jei sakinyje yra ir tiesioginis, ir netiesioginis papildinys, netiesioginis papildinys eina prieš tiesioginį, pvz., *Jeg ville kjøpe Diana ei bok. ~ Norėjau nupirkti Dianai knygą*⁵. Kai papildinys iškeliamas į pirmąją sakinio poziciją, žodžių tvarka būna žymėta (Golden et al. 1998, 167, Vagle et al. 1993, 174).

Lietuvių kalbos tiesioginio papildinio nežymėta pozicija yra po tarinio ir prieš jį (žr. Ambrazas 1997a, 649). Reminis tiesioginis papildinys eina sakinio gale (žr. Ambrazas 1997a, 650). Netiesioginio papildinio nežymėta pozicija yra prieš tiesioginį papildinį, o reminio netiesioginio papildinio pozicija yra po tiesioginio papildinio arba sakinio pradžioje (Ambrazas 1997a, 651–652)⁶.

2.2. Ir norvegų, ir lietuvių kalbose galimybės žodžių tvarka perteikti papildinį – remą panašios. Kai sakinyje nėra aplinkybės, reminis papildinys abiejose kalbose gali eiti sakinio gale, pvz.:

³ Granauskas R. 2000. *Gyvenimas po klevu*. Vilnius. Toliau trumpinama GK.

Granauskas R. 1991. *To fortellinger fra Litauen* / Vert. P. Arbo. Oslo. Toliau trumpinama TFL.

⁴ Norvegų kalbos sudėtinio tarinio pirmasis dėmuo visada yra veiksmožodžio kaitoma forma, o antrasis – nekaitoma forma, pvz., *skal lese ~ skaitys, har skrevet ~ parašė*. Sakiniuose, kurių tarinys nėra sudėtinis, tarp tarinio ir papildinio gali įsiterpti veiksnys ir/arba aplinkybė, pvz., *Neste år kjøper vi kanskje en ny bil. ~ Kitais metais pirkšime mes galbūt naują automobilį*.

⁵ Prielinksnine konstrukcija išreikštas netiesioginis papildinys norvegų kalbotyroje laikomas aplinkybe ir eina sakinio pabaigoje aplinkybių pozicijoje, pvz., *Kari har sendt et brev til Henrik. ~ Kari išsiuntė laišką Henrikui*.

⁶ Apie lietuvių kalbos žodžių tvarkos modelius žr. Ambrazas 1985, 1986, 1994, 1996, 1997a, 1997b.

(1) *O gal ras kokią dėžę (...)* (GK 49)7.

(1a) *Kanskje hun kunne finne en kasse (...)*
(TFL 45).

*Gal ji galėtų rasti dėžę.

Ir lietuvių, ir norvegų kalboje įprasta papildinį remizuoti inversija⁸, pvz.:

(2) *Karvės nebelaiko, pieno nebeturi (...)*
(GK 7).

(2a) *Ku hadde hun ikke lenger, og ingen melk (...)* (TFL 11).

*Karvės ji nebeturėjo, ir jokio pieno.

2.3. Lietuvių ir norvegų kalbų sakinių struktūros skirtumai gali priklausyti nuo tariniu einančio veiksmažodžio semantikos, o papildiniu perduodama aktuali informacija vertime gali būti perteikta kita sakinio dalimi. Vietoje tranzityvinio veiksmažodžio vartojant intranzityvinį, galima lietuvių kalbos reminį papildinį norvegų kalboje perteikti remine aplinkybe. Toliau pateikiamuose lietuvių kalbos pavyzdžiuose vartojami tranzityviniai veiksmažodžiai *nunešė* (3 pvz.), *atsinešė* (4 pvz.) ir jų valdomi papildiniai *valgyti* (3 pvz.), *kėdę* (4 pvz.), o norvegų kalboje intranzityviniai *atėjo* (3 pvz.), *išėjo* (4 pvz.) ir aplinkybės *su valgiu* (3 pvz.), *su kėde* (4 pvz.). (Kaip minėta, tokios prielinksninės konstrukcijos norvegų kalbotyroje laikomos aplinkybėmis):

(3) *Ji nunešė valgyti* (GK 138).

(3a) *(...) og hun hadde kommet med mat*
(TFL 123).

*ir ji atėjo su valgiu.

(4) *Bet Darius atsinešė iš trobos kėdę.*
(GK 136)

(4a) *Men Darius kom ut igjen med en stol*
(TFL 121).

*Bet Darius išėjo lauk vėl su kėde.

Sakinio struktūrai pertvarkyti vertime galima vartoti leksinius konversyvus. Pavyzdžiui, originalo tarinys *duoti* vertime pakeistas kitu tariniu *gauti*, reminis papildinys *jums* norvegų kalbos sakinyje perteikiamas veiksmiu *jūs*, einančiu sakinio pabaigoje:

(5) *Aš sėklai pasilikčiau kelis maišelius, o kitas jums atiduočiau* (GK 126)⁹.

(5a) *Jeg beholder noen sekker settepoteter, og resten får dere* (TFL 112).

*Aš pasilaikysiu kelis maišus sėklos bulvių, o kas liks, gausite jūs.

(6) sakinyje konversyviai vartojamos veiksmažodžio *imti* reikšmės. Šio sakinio vertime reminis papildinys *valstybei* verčiamas veiksmiu *valstybė*, užimančiu sakinio pabaigos poziciją:

(6) „*Tris maišelius palikt, kitus valstybei paimt...*“ (GK 31).

(6a) „*Tre små sekker blir igjen, resten tar staten...*“ (TFL 31).

*Trys maži maišai pasilieka, likusius ima valstybė.

⁷ Ženklu * čia ir toliau žymimas pažodinis sakinio vertimas. Kai pažodinis vertimas trukdo suprasti sakinį aktualiosios skaidos atžvilgiu, jis derinamas prie lietuvių kalbos gramatikos. Tamsiu šriftu čia ir toliau žymima kalbamoji (reminė) sakinio dalis.

⁸ Daugiau pavyzdžių su inversija žr. toliau.

⁹ Čia ir toliau sakiniuose, kuriuose yra kelios temos ir remos, išretinama tiriamoji sakinio dalis.

2.4. Aktuali informacija, perduodama papildiniu, vertime gali būti perteikta ir įvedant papildomų leksinių priemonių¹⁰. Pavyzdžiui, (7) sakinio vertime vartojama neveikiamoji rūšis; tada reminį lietuvių kalbos papildinį *stipriausius vyrus* perteikia veiksny *de sterkeste karer ~ stipriausi vyrai*. Tai, kad jis rema, nurodo papildomai pavartotas norvegų kalbotyroje prievieksmiu laikomas *selv ~ netgi*:

(7) *Per kelerius metus pačius stipriausius vyrus susuka į pantį (GK 137).*

(7a) *På noen år blir selv de sterkeste karer forvandlet til puslinger (TFL 122).*

**Per kelerius metus yra netgi stipriausi vyrai paverčiami į menkystas.*

2.5. Norvegų kalboje bet kurią sakinio dalį, kuria perteikiama aktuali informacija, galima pabrėžti lūžio konstrukcija (angl. *cleft*)¹¹. Taigi lūžiu paranku nurodyti ir reminį papildinį. Toliau pateikiamuose lietuvių kalbos sakiniuose reminį papildinį rodo inversija. Ji ypač būdinga sakytinei kalbai, kuri rašytiniame tekste perteikiama dialoguose. Norvegų kalboje tokiomis atvejais vertime labai tinka lūžio konstrukcija, nes ji taip pat ypač būdinga sakytinei kalbai, ir rašytinėje kalboje dažniausiai vartojama kaip tik tada, kai perteikiamas dialogas (Faarlund etc. 1997, 942), pvz.:

(8) *Apie mane jis sakė!.. Apie mane!.. (GK 11)*

(8a) *Det var meg den fortalte om! Om meg! (TFL 14)*

**Tai buvo apie mane, (apie ką) jis pasakojo! Apie mane!*

(9) *Tik savo gyvenimo ji nepriskaičiavo (... (GK 38)*

(9a) *Det var bare sitt eget liv hun ikke regnet opp (TFL 36).*

**Tai buvo tik savo pačios gyvenimas, (ko) ji nepriskaičiavo.*

Lūžis vartojamas ir papildinio klausimuose, pvz.:

(10) *Ką jos daro, ką jos kalba ant kelio sustojusios! (GK 54)*

(10a) *Hva var det de gjorde, hva var det de sto her og sa midt på veien? (TFL 49)*

**Kas buvo tai, (ką) jos darė, kas buvo tai, (ką) jos stovėjo čia ir kalbėjo kelio vidury?*

2.6. Reminį lietuvių kalbos papildinį galima pabrėžti jo pakartojimu, kuris dažnas ir norvegų sakytinėje kalboje, o rašytinėje kalboje vartojamas dialoguose.

Kartojimas būdingas ir originalui, ir vertimui. Pavyzdžiui, (11) norvegiškame sakinyje įvardžiu *det ~ tai, tas* kartojamas ir papildinys, be to, čia yra ir papildinio inversija (originaline kartojama be jo):

¹⁰ Prie leksinių aktualiosios skaidos raiškos priemonių priskiriami asmeniniai, parodomieji įvardžiai, dalelytės, neiginiai ir kt.

¹¹ Norvegų kalbos sakiniai su lūžio konstrukcija pradedami *det er ~ tai yra* arba *det var ~ tai buvo*, po jo eina sakinio dalis, kuri svarbiausia ir kurią norima pabrėžti, pvz., *Det er Marta han ringer til. ~ Tai yra Marta, (kam) jis skambina.*

(11) *Dabar gausiu **vaksyti!**.. Dabar gausiu!.. (GK 97)*

(11a) *Nå får jeg **skjenn, det** får jeg! (TFL 88)*

**Dabar gausiu aš barimo!.. To gausiu aš!*

2.7. Norvegų kalbos remą vertime nukelti į sakinio pabaigą galima pertvarkant sakinio temą. Pavyzdžiui, (12) sakinyje temai priklausantis netiesioginis papildinys *motinai* bei aplinkybė *atbėgęs* norvegų kalboje keičiami į tarinį su aplinkybe *løp til mamma ~ atbėgo pas mamą*, sakinyje pasakomus anksčiau už lietuvių kalbos reminio papildinio *ir tą* norvegų kalbos atitikmenį (aplinkybę) *om den saken også ~ apie tą reikalą taip pat*:

(12) *Kad jau taip viską liuob pasisakys (...), gal **ir tą** motinai atbėgęs pasisakė?.. (GK 55)*

(12a) *Siden han så gjerne fortalte deg alt (...), så løp han kanskje til mamma og fortalte **om den saken også?** (TFL 51)*

**Kadangi jis taip mielai pasakojo tau viską, taigi atbėgo jis galbūt pas mamą ir papasakojo apie tą reikalą taip pat?*

2.8. Problemiškiausia norvegų kalboje perteikti reminį papildinį tada, kai sakinyje yra ir aplinkybių. Norvegų kalbos aplinkybių sakinio galo pozicija dažnai nežymėta, taigi neutralios žodžių tvarkos sakinyje reminis norvegų kalbos papildinys akcentuojamas nepakankamai; jei nėra kitų reminį papildinį nurodančių priemonių, kaip remą galima interpretuoti ir kitas sakinio dalis, pvz.:

(13) *Tu pirma **manąsias** sunešk į daržinę (GK 137).*

(13a) *Du må bære **mine** inn i låven først (TFL 122).*

**Tu turi sunešti manąsias į daržinę pirma.*

(14) *Dar **apmušus** vienam kambariui pirkome (GK 120).*

(14a) *Og så kjøpte vi **tapeter** til et av rommene (TFL 107).*

**Ir dar pirkome tapetus vienam iš kambarių.*

2.9. Deja, aktualią informaciją reiškiantį papildinį vertime į norvegų kalbą pavyksta perteikti ne visada. Pavyzdžiui, (15) sakinyje lietuvių kalbos netiesioginis papildinys *jiems* norvegų kalbos sakinyje eina po tarinio, po jo dar eina ir daiktavardžio nežymimąja forma (su nežymimuoju artikeliu) išreikštas tiesioginis papildinys *en gris ~ kiaulę* bei aplinkybė *om høsten ~ rudenį*, taigi vertime rema ne ta. Netiesioginį papildinį *jiems* norvegų kalboje išreiškus žodžių junginiu *til dem*, būtų buvę galima reminį papildinį nukelti į sakinio pabaigą ir taip išlaikyti galinės remos principą:

(15) *Vieną paršą rudenį atiduodavo **jiems**, kitą sau pasipjauodavo (GK 63).*

(15a) *Hun brukte å gi **dem** en gris om høsten, den andre slaktet hun til seg selv (TFL 57).*

**Ji atiduodavo jiems (vieną) kiaulę rudenį, kitą papjauodavo ji sau pačiai.*

(16) sakinyje reminį papildinį rodo dalelytė *nē*, inversija, o norvegiško sakinio rema – tarinys. Pavartojus, pavyzdžiui, inversiją arba dalelytės *nē* leksinį atitikmenį, rema būtų buvusi perteikta aiškiau:

- (16) (...) ar **nè to** dar nematei? (GK 52). (16a) (...) du har vel ikke sett **den**? (TFL 48).
*tu juk nematei jo?

(17) sakinyje remą išgirstojo rodo dalelytė *ir* ir inversija, o vertime remos atitikmuo įvardis *det ~ tai* su šalutiniu sakiniu priklauso temai, rema čia – *buvo pakankamai*. Norvegų kalbos šalutinį sakinį pavartojus ne pradžioje, o pabaigoje, aktualiosios skaidos komponentai būtų atitikę originalo:

- (17) *Bet joms ir išgirstojo užteko* (GK 57). (17a) **Det de hadde hørt, hadde vel vært tilstrekkelig** (TFL 52).
**Tai (ka) jos išgirdo, buvo juk pakankamai.*

3. Aktualios informacijos perteikimas aplinkybe

3.1. Norvegų kalbos vietos ir laiko aplinkybių įprasta pozicija gali būti ir sakinio pradžioje, ir pabaigoje. Į sakinio pirmąją poziciją įprasta iškelti reminę aplinkybę (Golden et sl. 1998, 168). Sakinio pradžioje gali būti vartojama tikrai viena aplinkybė, o sakinio pabaigoje – ir kelios. Jei sakinio gale vartojamos kelios aplinkybės, pirmiausia pasakoma būdo, po jos vietos, o paskiausiai laiko aplinkybė, pvz., *Vi arbeider hardt på fabrikken i helgene. ~ Mes sunkiai dirbame fabrike savaitgaliais*. Po jų dar gali eiti tikslo ir/arba priežasties aplinkybė, pvz., *Vi arbeider hardt for å bli ferdige i tide på grunn av fristen som nærmer seg. ~ Mes smarkiai dirbame, kad suspėtųme laiku dėl artėjančio termino*.

Norvegų kalbotyroje atskira sakinio dalimi laikomos vadinamosios „sakinio aplinkybės“ (*setningsadverbialer*). Tai – trumpos, dažnai modaliniais prievoksmiais (pvz., *kanskje ~ galbūt, neppe ~ vargu, gjerne ~ mielai, desverre ~ deja* ir kt.) išreikštos, visą sakinį apibūdinančios aplinkybės, kurių vieta pagrindiniame sakinyje yra po tarinio (jei jis sudėtinis – po veiksmazodžio kaitomosios formos), o šalutiniame sakinyje dažniausiai prieš jį.

Lietuvių kalbos aplinkybių neutrali pozicija – prieš tiesioginį papildinį (žr. Ambrazas 1997a, 652), o temai priklausančioms aplinkybėms sakinio galo pozicija nebūdinga¹².

3.2. Ir lietuvių, ir norvegų kalboje reminė aplinkybė gali eiti sakinio pabaigoje¹³, pvz.:

¹² Nors temai priklausančioms aplinkybėms lietuvių kalboje sakinio galo pozicija ir nebūdinga, paskutinėje sakinio pozicijoje pavartota norvegiško sakinio aplinkybė gali klaidinti vertėją, verčiantį į lietuvių kalbą, ir lietuvių kalboje aplinkybę nukeliantį į sakinio paskutinę poziciją. Čia ir matome porą tokių pavyzdžių. Aplinkybės *tą rytą* bei *siaurame uosto baseine* lietuviškuose sakiniuose neturėtų eiti sakinio gale, nes jos nėra rema:

(1) <i>Jason er virkelig som døv denne morgenen</i>
(Hansen E. F. 1998. Salme ved reisens slutt: 5 leid. Trondheim. P. 86).	(1a) <i>Džėisonas iš tikrųjų lyg kurčias tą rytą</i>
(Hansen E. F. 1997. Psalmė kelionės pabaigoje / Vert. R. Paičienė. Vilnius. P. 86).
(2) <i>Vannmassene som Titanic satte i bevegelse skapte for stort sug og motsug i det trange havnebassenget</i> (ten pat 81).	(2a) <i>Vandens masės, kurias išjudino Titanika, sukėlė per didelį siurbimą ir pasipriešinimą siaurame uosto baseine</i> (ten pat 81).

¹³ Kadangi aplinkybių sakinio galo pozicija nežymėta, čia einančios reminės aplinkybės gali būti pabrėžiamos nepakankamai (žr. sk. 3.9.)

(18) *Anūkienė dar pastovėjo atkišusi
(pinigus – A. G.), paskui numetė
ant stalo (GK 121).*

(18a) *Kona stod fremdeles og holdt sedlene,
men så kastet hun dem på bordet
(TFL 108).*

**Žmona stovėjo vis dar ir laikė banknotus,
bet po to numetė ji juos ant stalo.*

Abiejose kalbose reminę aplinkybę galima pabrėžti vartojant inversiją. (19) sakinyje be inversijos remą papildomai parodo ir dalelytė *pat*:

(19) *Ryt pat nueisiu pas jūsų inžinierių
(...) (GK 62).*

(19a) *I morgen den dag går jeg til
ingeniørene hos dere (...) (TFL 57).*

**Ryt iškart eisiu aš pas inžinierius pas jus.*

3.3. Lietuvių kalboje aplinkybe išreikšta aktuali informacija norvegų kalboje gali būti pasakoma kita sakinio dalimi. Pavyzdžiui, (20) sakinio reminę aplinkybę *daug* vertime perteikia tarinys su papildiniu *hadde krefter ~ turėjo jėgų*, ir sakinio aktuali informacija perteikiama teisingai:

(20) *Jėgos jis turėjo daug (GK 137).*

(20a) *Han hadde krefter (...) (TFL 122).*

**Jis turėjo jėgų.*

(21) pavyzdyje aktualią informaciją perduodanti bendratimi išreikšta tikslo aplinkybė vertime keičiama į vietos aplinkybę:

(21) *Pavalgė, palietė jos petį ir vėl
šypsodamas nuėjo pjauti
(GK 138).*

(21a) *Han spiste, tok henne i skulderen og
gikk smilende tilbake til slåtten
igjen (TFL 123).*

**Jis pavalgė, paėmė ją už peties ir grįžo
šypsodamasis į (šienaujama) lauką.*

3.4. Tam, kad vertime teisingai būtų perteikiamas informacijos krūvio pasiskirstymas, galima keisti aplinkybės raišką. Variantų gali būti įvairių: lietuvių kalbos daiktavardis vertime gali būti keičiamas bendratimi, prielinksninėmis konstrukcijomis, veiksmazodiniais junginiais, lietuvių kalbos prielinksninės konstrukcijos gali būti keičiamos prievieksmiu, šalutiniu sakiniu ir kt.

Pavyzdžiui, (22) sakinyje lietuvių kalbos prielinksnine konstrukcija išreikšta priežasties reminę aplinkybė *nuo neįpratimo* norvegų kalboje perteikiama priežasties šalutiniu sakiniu:

(22) *Darius gal taip nuo neįpratimo
(GK 137)?*

(22a) *Darius var kanskje slik fordi han var
uvariant (TFL 123)?*

**Darius buvo gal toks, nes jis buvo neįpratęs.*

(23) sakinyje rema – vietos aplinkybė *į ją*, kuri inversiškai iškelta į sakinio priekį. Vertime pavartota lūžio konstrukcija, o aplinkybės raiška pakeista iš prielinksninės konstrukcijos į prievieksmį *dit ~ ten*:

(23) *Už to Ašupio, pamiškėj, buvo
nuošali sodyba, į ją ir reikėjo
nueiti (GK 23).*

(23a) *Bak Ašupis, i skogbrynet, lå en avsides går,
og det var dit de skulle gå
(TFL 24).*

**Už Ašupio, pamiškėje, buvo nuošali sodyba, ir
tai buvo ten, (kur) jie turėjo nueiti.*

3.5. Aktuali informacija, perduodama aplinkybe, vertime gali būti perteikta ir įvedant papildomų leksinių remos rodiklių. Pavyzdžiui, (24) sakinio vertime papildomai pavartotas prievoksmis *helt ~ visiškai*:

(24) *Tas jau ant galo bebuvo* (GK 57).

(24a) *Det var helt på slutten, (...) (TFL 53).*

**Tai buvo visiškai gale.*

3.6. Kaip ir kitas norvegų kalbos sakinio dalis, taip ir aplinkybę, galima pabrėžti lūžio konstrukcija.

Toliau pateikiamo pavyzdžio lietuvių kalbos reminę aplinkybę rodo inversija, kuri dar sustiprinta leksinėmis priemonėmis (dalelyte *gal* bei prievoksmiu *apskritai*). Prievoksmis *apskritai* į norvegų kalbą net neišverstas. Vis dėlto rema vertime pabrėžta pakankamai, nes pavartota lūžio konstrukcija:

(25) (...) *gal apskritai pirmąsyk senąją mato* (...) (GK 47).

(25a) (...) *det var kanskje første gang hun så den gamle kona* (...) (TFL 43).

**Tai buvo gal pirmas kartas, (kai) ji matė senąją moterį.*

(26) sakinyje lietuvių kalbos sakinio rema, laiko aplinkybė *prieš trisdešimt metų*, yra pagrindinio sakinio gale, ją paryškina ir prievoksmis *lygiai*. Norvegų kalboje tam pavartotas lūžis ir taip išlaikyta pagrindinių aktualiosios skaidos komponentų, temos ir remos, seka. Žinoma, ir norvegų kalboje aplinkybė gali užimti galutinę sakinio poziciją (ten ir yra įprasciausia aplinkybės vieta), tačiau tokiu atveju nebūtų galima pastebėti, kad kaip tik aplinkybei tenka didžiausias informacijos krūvis.

(26) *Ateinančią žiemą bus lygiai trisdešimt metų, kai jos žmogus guli po žeme* (GK 16).

(26a) *Neste vinter ville det være tretti år siden mannen hennes ble begravd* (TFL 18).

**Kitą žiemą būtų tai prieš trisdešimt metų, (kai) jos vyras buvo palaidotas.*

Lūžis, kaip papildoma akcentavimo priemonė, gali būti vartojamas ir aplinkybės klausimuose, pvz.:

(27) *Ar to ir tebuvai atvažiavusi?* (GK 58)

(27a) *Var det derfor du kom hit?* (TFL 53)

**Ar buvo tai todėl, (kad) tu atvažiavai čia?*

3.7. Reminę aplinkybę, kaip ir reminių papildinių, galima pabrėžti jos pakartojimu, pvz.:

(28) *Visai dėl ko kito staugė senasis šuo, visai dėl ko kito* (GK 10).

(28a) *På grunn av noe helt annet hadde gamle hunden ult, noe helt annet.* (TFL 13).

**Dėl kai ko visai kito staugė senasis šuo, kai ko visai kito.*

3.8. Kai reminę aplinkybę sustiprina leksika, jos pozicija sakinyje gali būti įvairi. Pavyzdžiui, (29) sakinyje reminę aplinkybę sustiprina dalelytė *tik*. Originalo sakinyje lietuvių kalboje įprasta reminės aplinkybės sakinio galo pozicija, o vertime reminė aplinkybė eina sakinio pradžioje:

(29) *Bet ji išsiruošė tik po trijų dienų*
(...) (GK 78).

(29a) *Først etter tre dager var hun klar til å dra*
(...) (TFL 70).

**Tik po trijų dienų ji buvo pasiruošusi išvykti.*

(30) pavyzdyje reminę laiko aplinkybę *ir dabar* aiškiau parodo leksika (dalelytė *ir*). Lietuvių kalboje reminė aplinkybė eina prieš tarinį, o norvegų kalboje – sakinio pabaigoje:

(30) *Posūnis praeidamas ir dabar*
nepažvelgė į senąją (...) (GK 58).

(30a) *Han så ikke på den gamle denne gangen*
heller (TFL 53).

**Jis nepažiūrėjo į senąją šį kartą taip pat.*

3.9. Kai norvegų kalbos reminė aplinkybė, einančia neutralioje pozicijoje, perduodama aktuali informacija, tai vertime perteikiama ne visada pakankamai aiškiai. Pavyzdžiui, (31) sakinio rema *namie* lietuvių kalboje iškelta prieš tarinį, o norvegų kalboje aplinkybė eina neutralioje pozicijoje, po jos dar eina laiko aplinkybė, todėl tai, kad rema vietos aplinkybė *hjemme* ~ *namie*, nėra aišku:

(31) *Aš paskiau namie paėsiu* (GK 140).

(31a) *Så spiser jeg hjemme etterpå* (TFL 124).

**Tada pavalgysiu aš namie po to.*

3.10. Vertimuose ne visada pavyksta perteikti aplinkybė pasakomą aktualią informaciją. Pavyzdžiui, (32) sakinio būdo aplinkybei remizuoti vertime keičiama sakinio semantika. Lietuviško sakinio aktualią informaciją perduoda būdo aplinkybė *mažai*. Vertime rema reiškiama neiginiu, ir sakinio prasmė, lyginant su originalu, keičiasi:

(32) *Sunkių darbų jaunieji dabar mažai*
bedirba (GK 137).

(32a) *De unge i dag gjorde jo ikke noe tungt*
arbeid lenger (TFL 122).

**Jaunieji šiandien nedarė juk jokio sunkaus darbo daugiau.*

(33) ir (34) sakiniuose reminių aplinkybių *čia* ir *tyčiomis* vertime nelikę visai:

(33) *Tuojau visiškai pasigers, turės*
nakvoti čia (...) (GK 75).

(33a) *Snart ville han drikke opp alt og bli full,*
han ville være nødt til å overnatte
(...) (TFL 68).

**Greitai jis išgers viską ir pasidarys girtas,*
jis bus priverstas nakvoti.

(34) *Paskui jau tyčiomis pasekė* (GK 75).

(34a) *Siden fulgte hun med...* (TFL 68)

**Tada pasekė ji.*

Toliau pateikiamame pavyzdyje reminė aplinkybę *ir čia* rodo leksika (dalelytė *ir*). Tą pačią priemonę būtų buvę galima panaudoti ir vertime, kad *čia* būtų išlaikyta ta pati sakinio rema:

(35) *Senoji jau seniai suprato, kad jie*
niekuomet nesikels gyventi pas ją,
o juk Steponui ir čia darbo būtų
(...) (GK 66).

(35a) *Den galme hadde for lengst skjønt at de*
aldri ville flytte for å bo hos henne, selv
om det var arbeid for Steponas her
(...) (TFL 60).

**Senoji suprato seniai, kad jie niekada nepersikels*
gyventi pas ją, nors buvo darbo Steponui čia.

4. Išvados

Lietuvių kalbos reminės antrininkės sakinio dalys (papildinys ir aplinkybė) norvegų kalboje perteikiamos sintaksinėmis konstrukcijomis (lūžiu, sakinio dalies pakartojimu), keičiamos sakinio dalys, keičiama reminių sakinio dalių raiška, pertvarkoma sakinio sintaksė (aktyvo formos keičiamos pasyvu, vartojama inversija), pasinaudojama papildomomis aktualiosios sakinio skaidos perteikimo priemonėmis (leksiniais remos rodikliais), įvedama papildomų temos elementų.

Abiejose kalbose aktualiosios skaidos raiška dažnai sutampa: jose galioja galinės remos principas, bet dažna ir inversija. Norvegų kalbos reminės aplinkybės bei reminio papildinio (kai sakinyje nėra aplinkybių) pozicija sakinio gale dažniausiai yra nežymėta, o jei papildomos aktualiosios skaidos raiškos priemonės nevartojamos, šiomis sakinio dalimis perduodama aktuali informacija gali būti akcentuojama nepakankamai.

Iš tyrimo medžiagos taip pat matyti, kad daugeliu atvejų tame pačiame norvegų kalbos sakinyje vartojama ne viena, o kelios skirtingos antrininkių sakinio dalių remizavimo priemonės. Dažnai lietuviškame ir norvegiškame tekste skiriasi įvairių remizavimo priemonių deriniai. Didelę aktualiosios skaidos priemonių įvairovę, matyt, lemia tyrimo medžiaga – grožinis tekstas ir juo perteikiama gyvosios kalbos stilizacija. Kurios antrininkių sakinio dalių remizavimo priemonės vartojamos, priklauso ir nuo lietuvių ar norvegų kalbos tariniu einančio veiksmazodžio semantikos bei junglumo. Todėl atskirų aktualiosios skaidos raiškos priemonių vartojimo dažnumo nustatyti nebūtų įmanoma.

Deja, verčiant tekstą į norvegų kalbą, ne visada išnaudojamos gramatinės ir leksinės aktualiosios skaidos raiškos galimybės, ir informacinė struktūra kartais perteikiama netiksliai, todėl į aktualiąją skaidą vertimuose reikėtų kreipti daugiau dėmesio.

LITERATŪRA

- Ambrazas V., 1985. *Грамматика литовского языка*. Отв. ред. В. Амбразас. Вильнюс.
- Ambrazas V., 1986. Dabartinės lietuvių kalbos žodžių tvarkos modeliai. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai*, A ser. 3 (96), 92–102.
- Ambrazas V., (red.) 1994. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*: 1 leid. Vilnius.
- Ambrazas V., (red.) 1996. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*: 2 leid. Vilnius.
- Ambrazas V., (red.) 1997a. *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*: 3 leid. Vilnius.
- Ambrazas V., (red.) 1997b. *Lithuanian grammar*. Vilnius.
- Dušková L., 1985. The position of the rheme in English and Czech sentences as constituents of a text. *Philologica Pragensia*, 3, 128–135.
- Faarlund J. T., 1992. *Norsk syntaks i funksjonelt perspektiv*: 2. leid. Oslo
- Faarlund J. T., Lie S., Vannebo Kj., I. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo.
- Girdenienė D., 1971. Aktualioji skaida ir jos reiškimo būdai lietuvių kalboje. *Kalbotyra*, 22, 35–47.
- Girdenienė D., 1981. Derinamojo pažyminio vieta tarminėje ir bendrinėje lietuvių kalboje. *Baltistica*, 17 (2), 156–169.
- Golden A., MacDonald K., Ryen E., 1998. *Norsk som fremmedspråk*: 2. leid. Oslo.

Griškevičienė A., 2002. Norvegų kalbos lūžio konstrukcija ir jos atitikmenys lietuvių kalboje. *Baltistica*, 38 (2), 245–256.

Griškevičienė A., 2003. Norvegų kalbos pristatomoji konstrukcija ir jos atitikmenys lietuvių kalboje. *Kalbotyra*, 52 (1), 33–44.

Griškevičienė A., 2008. Reminių lietuvių kalbos pagrindinių sakinio dalių perteikimas norvegų kalboje. *Kalbotyra*, 58 (3), 25–34.

Rønhovd J., 1993. *Norsk morfologi*. Oslo.

Vagle W., Sandvik M., Svennevig J., 1993. *Tekst og kontekst*. Oslo.

Valeckienė A., 1998. *Funkcinė lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius.

Valeika L., 1974. *Word Order in Lithuanian and English in Functional Sentence Perspective*. Vilnius.

Vassenden L., 1993. *Norsk syntaks*. Oslo.

NORWEGIAN EQUIVALENTS TO LITHUANIAN RHEMIC SECONDARY PARTS OF THE SENTENCE

Aurelija Griškevičienė

Summary

The theme-rheme (topic-focus) *structure* of a *sentence* is inherent in all the languages of the world. The difference lies in the means of functional sentence perspective, which is determined by the grammatical structure of a language. It is especially obvious in languages of different typology (e.g. synthetic and analytic). The aim of this article is to investigate expressions of Norwegian equivalents to Lithuanian remic secondary parts of the sentence (object and adverbial modifier) in the Lithuanian language. The analysis resorts to illustrations to the short story “Gyvenimas po klevu” by Granauskas and its translation into Norwegian.

The analysis shows, the secondary parts of the sentence can be made rhemic in the Norwegian language by the following means: various syntactic constructions (cleft, the reduplication of a sentence part), replacing one sentence part with other sentence part of the same meaning, alterations in the expression of the sentence part, syntactic order reshuffling, inversion, the passive voice, introduction of extra elements.

Both languages display the principle of the end position of the rheme, in both languages the object and the adverbial modifier can be rhemised by way of inversion. In the case the rhemic object or the rhemic adverbial modifier occupies the last position in a sentence in the Norwegian language, some extra means of focus of the object and the adverbial modifier are needed.

Įteikta 2009 m. kovo mėn.